

ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуті основні теоретико-методологічні аспекти прогнозування фінансового стану підприємства, висвітлена послідовність аналітичних розрахунків. Авторами проведений критичний аналіз методів прогнозування із виділенням їхніх переваг та недоліків та можливостей практичного застосування.

В статье рассмотрены основные теоретико-методологические аспекты прогнозирования финансового состояния предприятия, показана последовательность аналитических расчетов. Авторами проведен критический анализ методов прогнозирования с выделением их преимуществ, недостатков и возможностей практического использования.

In the articles considered basic methodological aspects of prognostication of the financial state, lighted up sequence of analytical calculations. Authors are conduct the walkthrough of methods of prognostication with the selection of their advantages and defects and possibilities of practical application.

Ключові слова: аналіз, фінансовий стан, фінансове прогнозування, етапи прогнозування, стохастичні методи, детерміновані методи, методи експортних оцінок.

Важливою умовою функціонування сучасного підприємства в жорстких конкурентних умовах ринку є дієва та ефективно організована система управління, що повинна бути забезпечена повною інформацією щодо реального фінансового стану та можливих перспектив на майбутнє.

Адже, як показує практика, фінансовий стан є важливою характеристикою підприємства, яка відображає результати господарської діяльності та визначає його фінансову спроможність. Результати аналізу фінансового стану дозволяють формувати відповідну фінансову політику та розробляти заходи, спрямовані на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Проте на сьогодні з метою обґрунтування доцільності фінансування та підвищення рівня ефективності управління активами підприємства, оцінки здатності підприємства до сталого функціонування у майбутньому періоді необхідним є прогнозування фінансового стану.

Тому одним із головних завдань фінансового аналізу в умовах ринку є зниження неминучої невизначеності, пов'язаної з ухваленням економічних рішень, орієнтованих на майбутнє.

Як стверджує більшість практиків-аналітиків, фінансове прогнозування дозволяє значною мірою поліпшити управління підприємством за рахунок забезпечення координації усіх чинників виробництва і реалізації, взаємозв'язку діяльності усіх підрозділів і розподілу відповідальності [9, с.548].

Питанням аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені: Е.Альтман, І.Бланк, В.Горлачук, О.Єфимова, В.Касьяненко, О.Клементьєва, Л.Лахтіонова, Є.Мних, Г.Савицька, В.Сопко, Л.Старченко, Р.Таффлер та ін. Однак наявність в Україні великої кількості збиткових та неплатоспроможних підприємств з

незадовільною структурою капіталу потребує ґрунтовного аналізу та прогнозування їх фінансового стану з метою покращення існуючої ситуації.

Метою статті є розкриття сутності та послідовності прогнозування фінансового стану підприємства, систематизація існуючих методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо їх використання.

Під прогнозуванням фінансового стану А.М.Поддєрьогін розуміє передбачення обсягу та розміщення фінансових ресурсів підприємства на певний термін у майбутньому шляхом вивчення динаміки розвитку підприємства як суб'єкта господарської діяльності [12, с. 324].

На думку Н.В.Кузюди та С.А.Саркісяна, прогнозування фінансового стану є спеціальним науково обґрунтованим дослідженням, предметом якого виступають перспективи розвитку явищ (аналітичні показники, коефіцієнти тощо) [8; 10].

Найбільш повно трактує прогнозування фінансового стану підприємства О.Ю.Клементьєва, яка розглядає його як розробку системи науково обґрунтованих імовірнісних припущень про базові й альтернативні структурні зміни в активах та пасивах підприємства, обумовлених ефективністю використання капіталу [5].

Сутність економічного прогнозування з позицій ймовірно-статистичного підходу полягає у зменшенні ступеня невизначеності майбутнього шляхом обмеження області можливих станів системи або об'єкта.

Ефективність прогнозування фінансового стану підприємства значною мірою залежить від дотримання послідовності всіх його етапів (рис. 1).

Для більш наглядного розуміння процесу прогнозування фінансового стану слід розглянути його алгоритм, виходячи із вхідної інформації та поставлених цілей (рис. 2).

Важливим моментом розробки прогнозу фінансового стану є правильний вибір методів та прийомів. При цьому серед науковців немає єдності думки щодо їх переліку та класифікації. Розглянемо найбільш загальні групи методів, що використовуються у переважній більшості наукової літератури (рис. 3).

Перша група – методи експертних оцінок – передбачають багатоступеневе опитування експертів за спеціальними схемами та подальшу обробку отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики. Сутність його полягає у погодженні думок експертів з певних напрямів розвитку зовнішньої чи внутрішньої політики, розвитку політичної ситуації. Цей метод передбачає чотири етапи:

1) створення робочих груп для здійснення опитувань, оброблення матеріалів, аналізу результатів колективної експертної оцінки;

2) уточнення основних напрямів розвитку політичних та економічних процесів, подій; виявлення мети і засобів її досягнення; розробка питань для експертів;

3) забезпечення адекватності розуміння питань і незалежності суджень

експертів (передбачає запобігання тиску провідної думки);

4) оброблення матеріалів експертної оцінки; синтез прогнозних гіпотез і варіантів розвитку подій.

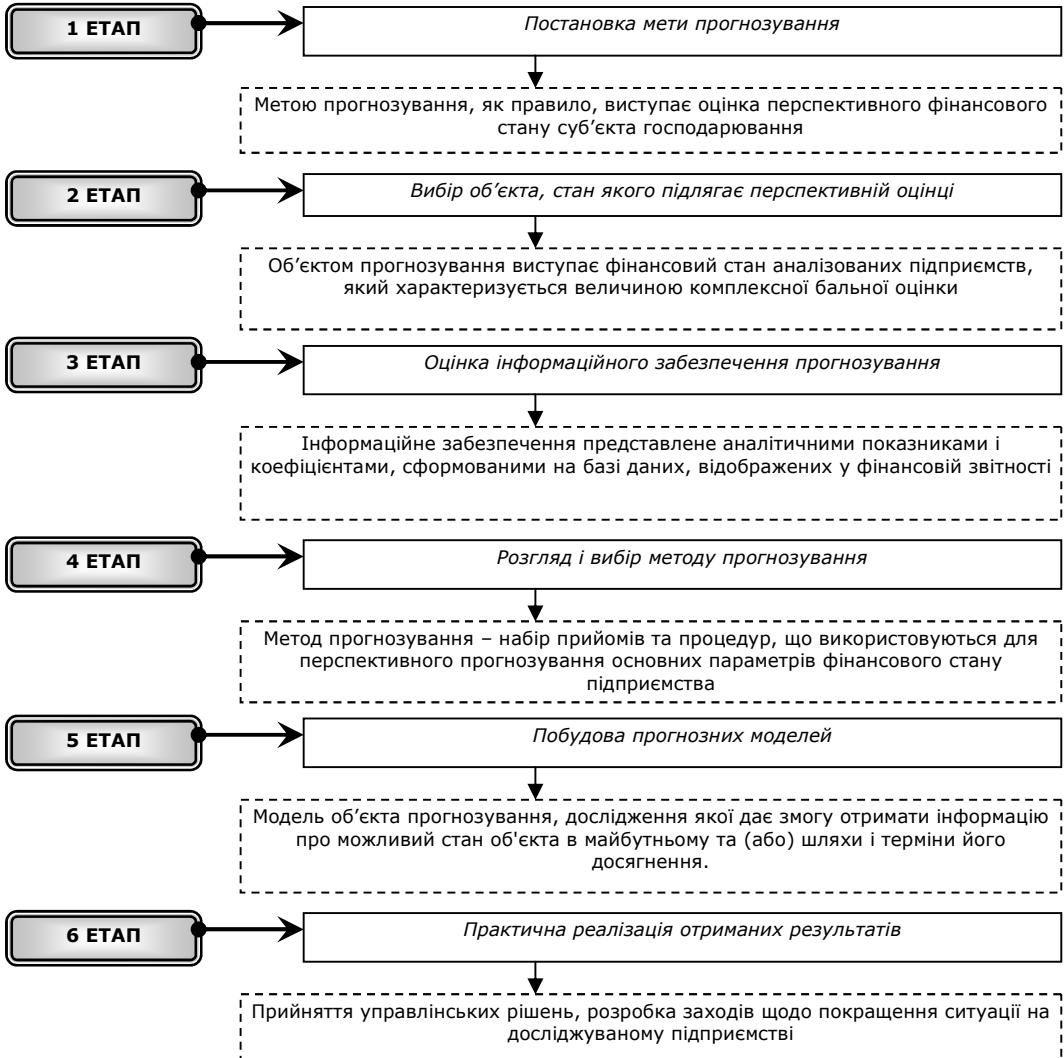


Рис. 1. Послідовність прогнозування фінансового стану підприємства

Друга група – детерміновані методи, які базуються на функціональних або жорстко детермінованих зв'язках, коли кожному значенню факторної ознаки відповідає цілком певне не випадкове значення результативної ознаки. Тобто для застосування зазначених методів необхідною є побудова формалізованої факторної моделі із чітко визначеними детермінованими зв'язками.

Формалізовані моделі прогнозування фінансового стану підприємства серед науковців піддаються критиці з двох причин: а) в ході моделювання можуть, а фактично, і мають бути розроблені декілька варіантів прогнозів, причому

формалізованими критеріями неможливо визначити, який з них краще; б) будь-яка фінансова модель лише спрощено виражає взаємозв'язки між економічними показниками [1, с.289; 3, с.264]. На наш погляд, обидві ці тези навряд чи мають негативний відтінок, вони лише вказують аналітикові на існуючі обмеження будь-якого методу прогнозування, про які необхідно пам'ятати при використанні результатів прогнозу.

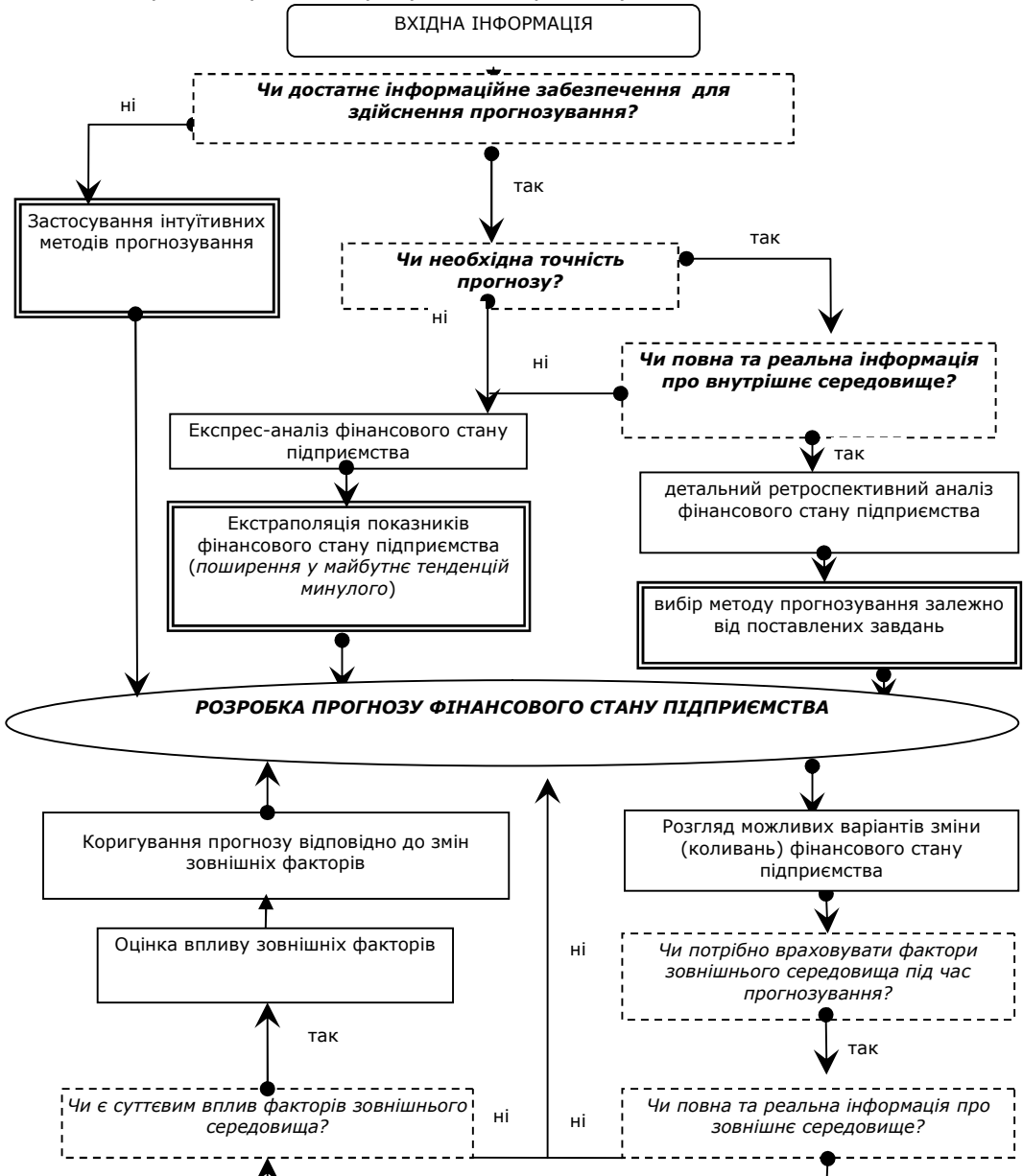


Рис. 2. Алгоритм прогнозування фінансового стану підприємства

До третьої групи належать стохастичні методи, які припускають імовірнісний характер як прогнозу, так і самого зв'язку між досліджуваними показниками. Вірогідність отримання точного прогнозу росте із зростанням числа емпіричних даних. Ці методи займають провідне місце з позиції формалізованого прогнозування.

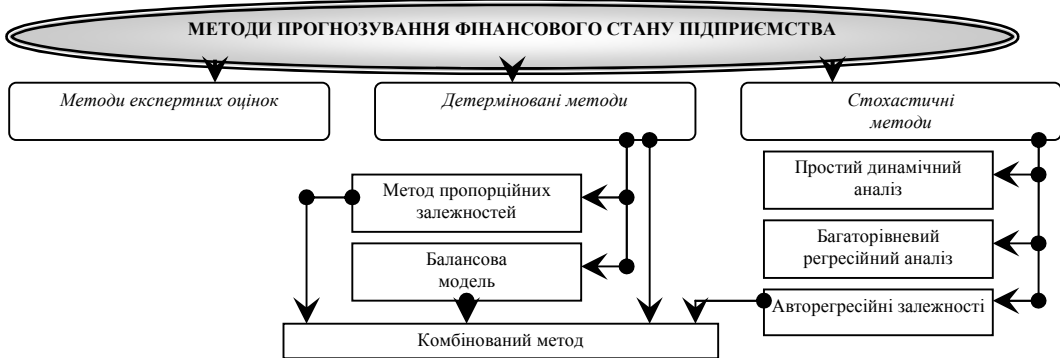


Рис. 3. Класифікація методів прогнозування фінансового стану підприємства

Вибір певного методу серед даної групи обумовлюється наявністю низки чинників, серед яких провідне місце посідає вихідна інформація. Розглянемо декілька ситуацій та можливість застосування стохастичних методів прогнозування:

1. Наявність тимчасового ряду, що зустрічається на практиці найчастіше: фінансовий менеджер або аналітик має у своєму розпорядженні дані про динаміку показника, на підставі яких вимагається розрахувати його прогнозне значення. Іншими словами, йдеться про виділення тренду. В такій ситуації найкраще скористатися простим динамічним аналізом і аналізом за допомогою авторегресійних залежностей.

2. Наявність просторової сукупності – статистичні дані про показник відсутні або є основа вважати, що його значення знаходиться під впливом декількох факторів. У цій ситуації може застосовуватися багатофакторний регресійний аналіз, що є різновидом простого динамічного аналізу.

3. Наявність просторово-часової сукупності, а саме: а) ряди динаміки недостатні за своєю довжиною (кількістю періодів) для побудови статистично значущих прогнозів; б) аналітик має намір врахувати у прогнозі вплив факторів, що розрізняються за економічною природою та динамікою. Початковими даними служать матриці показників, кожна з яких є значеннями тих самих показників за різні періоди або на різні послідовні дати.

Кожний метод прогнозування має свій діапазон практичного застосування, обумовлений низкою чинників, серед яких вагоме місце посідають: вихідні дані, простота та раціональність розрахунків, переваги та недоліки (табл. 1).

Основними критеріями обраного методу прогнозування є точність прогнозу і повнота представлення майбутнього фінансового стану підприємства.

ОБЛК, АНАЛІЗ, АУДИТ

З точки зору повноти, безумовно, найкращими є методи, що дозволяють побудувати прогнозні форми звітності. В цьому випадку майбутній стан підприємства можна проаналізувати не менш детально, ніж його існуюче (поточне) положення.

Питання щодо точності прогнозу складніше і вимагає пильнішої уваги. Точність або помилка прогнозу – це різниця між прогнозним і фактичним значеннями. У кожній конкретній моделі ця величина залежить від багатьох факторів.

Надзвичайно важливу роль відіграють історичні (вихідні) дані, використовувані при виробленні моделі прогнозування. В ідеалі бажано мати велику кількість даних за значний період часу.

Таблиця 1

Характеристика методів прогнозування фінансового стану

№ з/п	Назва методу прогнозування	Сутність або алгоритм розрахунку	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
1.	Метод експертних оцінок	Базується на використанні досвіду експертів (на практиці – керівників підприємства або зовнішніх фахівців-консультантів) та інтуїтивно-логічному мисленні і передбачають опитування експертів з наступною обробкою отриманих результатів за допомогою математичного інструментарію.	1) забезпечують ухвалення рішення найбільш простим і швидким чином; 2) широке практичне застосування не лише для прогнозування значень показників, але і в аналітичній роботі (для розробки вагових коефіцієнтів, контрольованих показників і т.д.).	1) зниження або повна відсутність персональної відповідальності за зроблений прогноз; 2) відсутність обґрунтованих математичних розрахунків; 3) мають суттєве обмеження в застосуванні, пов'язане з використанням попереднього досвіду в нових умовах.
2.	Метод пропорційних залежностей	Визначення певного показника, який найбільш повно характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства та є базовим для визначення прогнозних значень інших показників.	1) базуючись на строго функціональній залежності між показником та факторами, отриманий прогноз є переважно точним; 2) відносна простота розрахунків.	1) обмеженість показників, які можуть бути взяті за базу прогнозування; 2) не з усіма показниками можна пов'язати обрані базові параметри.
3.	Балансова модель	Найпростішим є основне балансове рівняння, яке має вигляд: $A = BK + Z$. Ліва частина рівняння відображає матеріальні і фінансові ресурси підприємства, права частина – джерела їх утворення. Прогнозована зміна ресурсного потенціалу повинна супроводжуватися як неминучою відповідною зміною джерел засобів та можливими змінами в їх співвідношенні.	1) можливість застосування балансових рівнянь різної складності; 2) взаємодія із іншими методами прогнозування.	1) не всі показники можна представити у вигляді балансових рівнянь; 2) обмежений діапазон практичного застосування.

1	2	3	4	5	
4.	Стохастичні методи	Простий динамічний аналіз	Метод виходить з припущення, що прогнозований показник (Y) змінюється прямо пропорційно з часом. Для визначення прогнозних значень показника Y будується залежність: $Y_t = a + b \cdot t,$ де t – порядковий номер періоду. Параметри рівняння регресії (a, b) знаходяться за допомогою методу найменших квадратів. Підставляючи у формулу певне значення t, розраховують необхідний прогноз.	1) ці методи займають провідне місце з позиції формалізованого прогнозування й істотно варіюють за складністю використовуваних алгоритмів; 2) можливість прогнозування показників, які знаходяться у не функціональних, а імовірнісних зв'язках із факторними; 3) дозволяють прогнозувати значення показників, які не можна представити детермінованими моделями, а отже, і скористатися іншими методами.	1) об'ємність та складність розрахунків; 2) імовірнісний характер як прогнозу, так і самого зв'язку між досліджуваними показниками; 3) вірогідність отримання точного прогнозу зростає із збільшенням кількості емпіричних даних; 4) результати прогнозування уразливі до впливу випадкових коливань вихідних даних, що приводить до серйозних похибок у отриманих прогнозних значеннях.
5.		Багаторівневий регресійний аналіз	Метод застосовується для побудови прогнозу показника з урахуванням існуючих зв'язків між ним й іншими показниками. Спочатку виділяється k факторів (x_1, x_2, \dots, x_k), що впливають на зміну прогнозованого показника Y, і будується лінійна регресійна залежність: $Y = A_0 + A_1 \cdot x_1 + A_2 \cdot x_2 + \dots + A_k \cdot x_k,$ де A_i – коефіцієнти регресії, $i = 1, 2, \dots, k$. Значення коефіцієнтів регресії визначаються математичними обчисленнями із використанням комп'ютерних програм.		
6.		Авторегресійні залежності	Базуються на припущенні, що економічні процеси відрізняються певною інерційністю. Тому значення практично будь-якого економічного показника у момент часу t залежить певним чином від його значень в попередні періоди часу (абстрагуємося від впливу інших факторів). Рівняння авторегресійної залежності в загальній формі: $Y_t = A_0 + A_1 \cdot Y_{t-1} + A_2 \cdot Y_{t-2} + \dots + A_k \cdot Y_{t-k},$ де Y_t – прогнозоване значення показника Y у момент часу t; Y_{t-i} – значення показника Y у момент часу (t - i); A_i – i-й коефіцієнт регресії.		

Стохастичні методи прогнозування, що використовують апарат математичної статистики, висувають до вихідних даних цілком конкретні вимоги, у разі невиконання яких не може бути гарантована точність прогнозування. Вихідні дані мають бути достовірними, порівнюваними, однорідними і стійкими.

Точність прогнозу однозначно залежить від правильності вибору методу прогнозування в тій чи іншій конкретній ситуації. Проте це не означає, що в кожному випадку може бути використана тільки одна модель чи метод. Цілком можливо, що у ряді випадків декілька різних моделей забезпечать відносно надійні результати.

Отже, прийняття виважених та обґрунтованих управлінських рішень сучасного керівника, зорієнтованих на майбутнє, є просто неможливим без застосування економіко-математичних методів, покладених в основу прогнозування фінансового стану підприємства. Однак їх багатогранність потребує ґрунтовного вивчення умов та особливостей застосування в конкретній ситуації, обґрунтованості відбору вхідних та прогнозованих показників, що повинно стати предметом подальших досліджень як науковців, так і практиків-аналітиків.

Список використаних джерел:

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2007. – 487 с.
2. Горлачук В.В. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства: Навч. посіб. / В.В. Горлачук, О.Ю. Коваленко. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 347 с.
3. Ефимова О.В. Финансовый анализ / О.В. Ефимова. – М. : Изд-во "Бухгалтерский учёт", 1999. – 352 с.
4. Касьяненко В.О. Моделювання та прогнозування економічних процесів : навч. посібник / В.О. Касьяненко, Л.В. Старченко. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 185 с.
5. Клементьева О.Ю. Методика прогнозування фінансового стану підприємства // - [електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/3]
6. Коробов М.Я. Финансово-экономический анализ деятельности предприятия: навч. посіб. / М.Я. Коробов. – К. : Знання, 2000. – С. 354.
7. Крамаренко Г.О. Финансовый анализ: [підручник] / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
8. Кузюда Н.В. Анализ и прогнозирование финансового состояния предприятия: Дис....канд.экон.наук. 05.05.08. – М., 2002. – 148с.
9. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.В. Савицька. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
10. Теория прогнозирования и принятия решений / С.А. Саркисян. – М. : Высшая школа, 1997. – 351с.
11. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. / О.С. Федонін, І.М. Репіна. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
12. Фінанси підприємств : [підручник]. / А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк та ін. / [за ред. А. М. Поддєрьогін]. – [3-є вид., перероб. та доп.] – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.